

Pomnik na powstańczym grobie

Kiedy w listopadzie 1918 r. nastąpiła upragniona wolność dla Polski, żyło ich w Łowiczu zaledwie kilku: Franciszek Jasiński i Jan Zgórecki, walczący pod Bolimowem w oddziale pułkownika Skowrońskiego, Stanisław Kwaczyński – uczestnik bitwy pod Cyrusową Wołą, Józef Świniarski, który służył w oddziale Lipińskiego i walczył pod Babskiem. Karol Dobrzeński – pod dowództwem Oxińskiego i Taczanowskiego – uczestniczył w bitwach pod Kłomnicami, Kruszynem i Sądziejowicami, Władysław Szrejter – walczył w oddziale Mileckiego w bitwach pod Szczawinem i Gąśnem.

Nazwisko tych właśnie uczestników Powstania Styczniowego zawiera lista przygotowana przez Magistrat miasta Łowicza dla Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Ilu żyło jeszcze żołnierzy-weteranów 1863 r. we wsiach Łowickiego, trudno powiedzieć. Sądząc z listy włościan, ukaranych przez władze carskie za udział w walce i pomoc powstańcom, musiało być ich niemało. W 1918 r. spełniał się wreszcie dla nich sen o wolności i niepodległości, choć już rok wcześniej mogli po raz pierwszy oficjalnie uczcić pamięć straconych w Łowiczu współbraci.

(Uroczystość poświęcenia pomnika - kapliczki Powstańców 1863 r. na Kostce w Łowiczu 24 stycznia 1932 r. (przemawia Starosta Łowicki Kazimierz Wiąckowski), Archiwum Państwowe m. st. Warszawy Oddział w Łowiczu, Zbiór fotografii z Łowicza i powiatu łowickiego, sygn. 118.)

Pierwszymi ofiarami publicznych egzekucji w Łowiczu byli skazani 30 marca 1863 r. dwaj wzięci do niewoli w bitwie pod Bolimowem powstańcy: Wincenty Bunszus, były żołnierz gwardii rosyjskiej i Adolf Szoppe, ekspedytor z Pleckiej Dąbrowy. Opisujący owe wydarzenia, znakomity znawca dziejów Łowickiego, Jan Wegner, tak niegdyś napisał: „Przed publiczną egzekucją na miejsce stracenia sprowadzono oddział wojskowy z muzyką.

Skazanym odczytywano wyrok. A ostatnie ich słowa zagłuszały bębny. Egzekucja miała budzić wśród mieszkańców grozę i postrach”.

Najpierw stracono Wincentego Bunszusa. Stojąc nad wykopany już dołem grobowym na Kostce, naprzeciw plutonu strzelców, nie chciałby żołnierze przywiązywali go do słupa i zakładali chustę na oczy. Wołał odważnie patrzeć śmierci w twarz. Takim zapamiętał go osiemnastoletni wówczas Władysław Tarczyński, zasłużony później działacz społeczny, kolekcjoner i literat.

Był on również świadkiem drugiej egzekucji tego dnia, na Nowym Rynku, gdzie uśmiercono Adolfa Szoppego. Tarczyński zanotował po latach, że skazaniec „rażno wskoczył po schodach na szafot, serdecznie uściskał stojącego przy nim kapłana, ucałował, a następnie przycisnął do serca podany krzyż, uśmiechem i ukłonem pożegnał tłumy otaczające szubienicę, a wkrótce zawisnął na niej jako wołająca o pomstę do nieba ofiara za wolność Ojczyzny”.

Zwłoki Szoppego złożono razem z ciałem Bunszusa, grób zasypano i aby zatrzeć ślady wspólnej mogiły, sotnia kozaków tratowała łąkę na Kostce przez dwie godziny. Pomimo tego: „kilkanaście dziewcząt w wieku 10-15 lat zaniósło naręczą kwiatów na miejsce pochowku straconych powstańców”, za co skazano je na „zamiatanie rynków miasta”. Kilkunastoletniego zaś chłopca, który zatknął na grobie żelazny krzyżyk, okrutnie zbito, ale ten „nie zdradził skąd wziął krzyż, ani kto mu go na mogile umieścić kazał”.

O powstańczej mogile przypominano sobie w 1909 r., kiedy poszerzający drogę na Kostkę robotnicy, natknęli się przy kopaniu rowu na dwa ludzkie szkielety. Mieszkająca w pobliżu, rodzina Kolaszyńskich ukryła wówczas w tajemnicy przed władzami carskimi znalezione szczątki. Za zgodą proboszcza parafii Świętego Ducha, ks. Jana Niemiry i pomocą zaufanych przyjaciół, pochowano je na cmentarzu Emaus w grobowcu Karola Mejora, powstańca zmarłego w szpitalu św. Tadeusza w Łowiczu.

Pamięć straconych w 1863 r. powstańców uczczono manifestacyjnie w Łowiczu po odejściu Rosjan, 21 stycznia 1917 r. Po nabożeństwie odprawionym w kościele Św. Ducha uformował się pochód do dawnej mogiły powstańczej. W manifestacji wzięły udział liczne rzesze mieszkańców miasta, w tym: legionści, młodzież szkół średnich i powszechnych, harcerze, strażacy, przedstawiciele cechów i innych stowarzyszeń łowickich. W miejscu mogiły postawiono drewniany krzyż, który poświęcił następnie ks. Maksymilian Cichocki. Po przemówieniach księdza prefekta i W. Tarczyńskiego odśpiewano „Rotę”, a oddział legionistów oddał trzykrotną salwę honorową.

W okresie międzywojennym ulicę na Kostce, przy której odnaleziono mogiłę z 1863 r., nazwano ulicą Powstańców. Przy krzyżu powstańczym, z okazji rocznic narodowych, harcerze organizowali apele i capstrzyki. W 1923 r. miejsce to wydzielono od zbudowanego przez 10 p.p. boiska sportowego. W dziewięć lat później, z inicjatywy dowództwa tegoż pułku, w miejsce zbutwiałego już drewnianego krzyża, postawiono betonowy pomnik, zwieńczony żelaznym krzyżem. Na pomniku od strony ulicy umieszczono napis: „Ku uczczeniu pamięci straconych w tym miejscu powstańców 1863 r. Wincentego Bunszusa i Adolfa Szoppego”, od strony zaś koszar im. gen. Szeptyckiego: „Poległym za Ojczyznę – 1863 – 10 p.p.”.

Poświęceniu pomnika powstańców w dniu 24 stycznia 1932 r. nadano bardzo uroczysty charakter. Aktu poświęcenia dokonał ks. kapelan Karkowski. Przemawiali: starosta łowicki, Kazimierz Wiąckowski i dowódca pułku, ppłk. Marian Krudowski. Oficjalną część uroczystości zakończyła defilada wojskowa, po południu natomiast w sali kina wojskowego odbyła się akademie, w której programie znalazły się m.in. występy chórów: Seminarium Nauczycielskiego i Łowickiego Towarzystwa Muzycznego, deklamacje wierszy patriotycznych oraz koncert orkiestry pułkowej.

Pomnik przy ulicy Powstańców 1863 r. zburzyli hitlerowcy we wrześniu 1939 r. Po wojnie został on częściowo odtworzony. Pozostawał jednak brudny i zaniedbany, podobnie jak drugi pomnik z 1933 r. poświęcony powstańcom styczniowym na Nowym Rynku. Pomniki są świadectwem naszej pamięci narodowej, naszych dziejów. Na tym przy ulicy Powstańców nie ma skazy ideologicznego obowiązku czy służalczej potrzeby schlebiana. Powstał z szacunku dla czynów prawdziwych i godnych wiecznej pamięci.

M. Wojtylak, Szkice Łowickie, Łowicz 2006, s. 30-33.